

ZAMONAVIY JISMONIY TABIYA O'QITUVCHISINING KASBIY KOMPETENSIYALARI

Valixanov Saidbek Shoxobidinovich

ADU Fakultetlararo jismoniy madaniyat va sport kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: O'qituvchining faoliyati ham o'zgartiruvchi, ham nazorat qiluvchidir. Shaxsiy rivojlanishni boshqarish uchun malakali bo'lish kerak. O'qituvchining kasbiy malakasi uning pedagogik faoliyatni amalga oshirishga nazariy va amaliy tayyorgarligining birligida ifodalanadi va uning kasbiy mahoratini tavsiflaydi.

Kalit so'zlar: jismoniy madaniyat o'qituvchisi, kasbiy kompetensiya, jismoniy tarbiya darslari, pedagogik mahurat, pedagogik takt.

Jismoniy madaniyat bo'yicha mutaxassislar tayyorlashga qo'yiladigan asosiy malaka talablaridan biri ta'lim, jismoniy tarbiya va sportdagi didaktik qonuniyatlar, ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish va olib borish usullari; turli toifadagi odamlarni harakat harakatlariga o'rgatish va jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari jarayonida jismoniy fazilatlarni rivojlantirish texnologiyasiga ega bo'lish, fan va texnikani axborot texnologiyalari bilan ta'minlash asoslari bo'yicha bilim va ko'nikmalarga qo'yiladigan talablardir.

Jismoniy tarbiyaning maqsadi (demak, jismoniy madaniyat o'qituvchisining faoliyati) insonning jismoniy rivojlanishini optimallashtirish, har biriga xos bo'lgan jismoniy fazilatlarni va ular bilan bog'liq qobiliyatlarni har tomonlama yaxshilashdir. Ijtimoiy faol shaxsga xos bo'lgan ma'naviy-axloqiy fazilatlarni tarbiyalash bilan jamiyatning har bir a'zosining samarali mehnatga va boshqa faoliyat turlariga tayyorgarligi asosida, shunga ko'ra, ta'lim, sog'lomlashtirish va sog'lomlashtirish masalalarini hal etishni ta'minlaydi. Ta'lim vazifalari ushbu profildagi o'qituvchining asosiy funksiyalarini belgilaydi. Boshqa ixtisoslik o'qituvchilari bilan solishtirganda, jismoniy tarbiya o'qituvchisi muayyan sharoitlarda ishlaydi – bu psixologik zo'riqish sharoitlari, jismoniy faoliyat shartlari va tashqi omillar bilan bog'liq sharoitlar. Shu sababli, harakatning timsolida pedagogik o'zaro ta'sir jismoniy madaniyat o'qituvchisi faoliyatining psixologik-pedagogik tuzilishining asosiy o'quv va tarbiyaviy vositasi bo'lib, uning tarkibiy qismlari dinamikada harakatni konstruktiv, harakatni tashkil etish, harakatli kommunikativ, harakatchanlik sifatida hisobga olinishi kerak.

Jismoniy madaniyat bo'yicha mutaxassisning pedagogik faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari, uning ishining aniq vazifalari ushbu kasbning tarkibiy qismlari majmuasining o'ziga xos mazmunini, pedagog sifatidagi asosiy, kasbiy zarur bilim va ko'nikmalarni belgilaydi. Psixologik-pedagogik kompetensiya deganda bilimlar, qobiliyatlar, ko'nikmalar, shuningdek, ularni faoliyatda amalga oshirish usullari tushuniladi.

O'qituvchining faoliyati ham o'zgartiruvchi, ham nazorat qiluvchidir. Shaxsiy rivojlanishni boshqarish uchun malakali bo'lish kerak. O'qituvchining kasbiy malakasi uning pedagogik faoliyatni amalga oshirishga nazariy va amaliy tayyorgarligining birligida ifodalanadi va uning kasbiy mahoratini tavsiflaydi.

O'qituvchining kasbiy kompetensiyasining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

- Ijtimoiy-huquqiy kompetensiya - davlat muassasalari va odamlar bilan o'zaro munosabatlar sohasidagi bilim va ko'nikmalar, shuningdek, professional muloqot qilish usullarini egallash;
- Shaxsiy kompetensiya - doimiy kasbiy o'sish, ishda o'zini o'zi anglash qobiliyati;
- Maxsus kompetensiya - o'z-o'zini bajarishga tayyorlik o'ziga xos turlari faoliyat (jumladan, jismoniy tarbiya va sport sohasida);
- Avtokompetentlik – o'zining ijtimoiy va kasbiy xususiyatlarini etarli darajada tushunish;
- Ekstremal kompetensiya –to'satdan qiyin sharoitlarda harakat qilish qobiliyati.

O'qituvchining jismoniy madaniyati – bu muloqotda va jismoniy madaniyatning har xil turlarida, shuningdek, o'quvchilarning jismoniy madaniyati qadriyatlarini o'zlashtirish va yaratishga qaratilgan pedagogik faoliyatda shaxsning ijodiy o'zini o'zi anglash o'lchovi va usuli.

Jismoniy tarbiya darslari mazmunining yo'nalishi tarbiyaviy, tarbiyaviy, sog'lomlashtirish, o'quv va raqobatbardosh vazifalarni hal qilishga bag'ishlangan bo'lishi kerak. Ushbu muammolarni hal qilish ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy mahoratiga, uning harakatchanligiga, tashkilotchilik qobiliyatiga, axloqiy, estetik, nutq madaniyati didaktik qobiliyatlar, kommunikativ madaniyatiga bog'liq. U jismoniy madaniyat bo'yicha ilmiy-nazariy nashrlarni tahlil qilishi, boshqa hamkasblari bilan tajriba almashishi, uslubiy ishlanmalar va takomillashtirilgan, eksperimental dasturlarga ega bo'lishi kerak. O'qituvchining shaxsiy namunasi ko'p jihatdan bolaning shaxsiyatini tarbiyalashga yordam beradi. Jismoniy tarbiya o'qituvchisi darslarni o'z-o'zidan ko'rib chiqish va tahlil qila olishi, ularni og'ir sharoitlarda o'tkaza olishi, o'quv va mashg'ulot jarayoniga yangiliklar, ixtirolarni joriy eta olishi, sinfdan tashqari darslarni o'tkazishi, o'quvchilar uchun test va uy vazifalarini ishlab chiqishi kerak.

Zamonaviy jismoniy tabiya o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalari quyidagilardan iborat:

1. Umummadaniy.

Jismoniy madaniyatning madaniy-tarixiy asoslarini bilish; har tomonlama jismoniy va ma'naviy kamolotga erishish; sog'lom turmush tarzini shakllantirishda jismoniy madaniyatning rolini anglash; salomatlik va yuqori samaradorlikni saqlash; mehnatga va Vatan himoyasiga tayyorgarlik; salomatlikni mustahkamlash; jismoniy tayyorgarlik darajasini oshirish va kasalliklarning oldini olishda tizimli jismoniy tarbiyaning ahamiyatini aniqlash; tizimli jismoniy tarbiya va sportga qiziqish va odatlarni rivojlantirish.

2. Tarbiyaviy va kognitiv.

Ma'naviy boy va jismonan sog'lom shaxsni shakllantirish uchun jismoniy rivojlanish va tarbiya asoslarini bilish. Jismoniy tarbiya va sport uchun zarur bilimlarni egallash; shaxsiy va jamoat gigiyenasi asoslarini bilish; ertalabki mashqlar, muntazam sport bilan shug'ullanish sharoitida jismoniy faoliyatni tartibga solish qoidalarini bilish

3. Kommunikativ.

Egalik har xil turlari ma'lumot; sport va jismoniy tarbiyani rivojlantirish bo'yicha munozara o'tkazish qobiliyati; ushbu masalalar bo'yicha o'z pozitsiyangizni rivojlantirish. Do'stlar, sinfdoshlar faoliyatini tahlil qilish va baholash qobiliyati; zamonaviy jismoniy madaniyat va

sog'lomlashtirish texnologiyalari asosida mustaqil jismoniy tarbiya bo'yicha tavsiyalar berish qobiliyati.

4. Ijtimoiy.

Jismoniy mashqlarning inson salomatligi uchun foydasi, uning mehnat qobiliyatini oshirish va umrini uzaytirish, shuningdek, kasbiy kasalliklarning oldini olishda, ishlab chiqarish jarohatlariga qarshi kurashishda jismoniy mashqlarning ahamiyatini tushunish. Kasbiy faoliyatga tayyorgarlik ko'rish uchun jismoniy madaniyat vositalaridan foydalanish qobiliyati va dam olish

5. Shaxsiy.

O'z-o'zini anglash uchun texnikaga ega bo'lish; shaxsiy va o'zini o'zi anglash. Shaxsiy o'zini namoyon qilish va o'zini rivojlantirish usullariga ega bo'lish; tananing jismoniy holatini nazorat qilish qobiliyati

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish barcha jismoniy tarbiya darslarida amalga oshiriladi. Quyidagilarni o'quv jarayoniga joriy etish talabalarni shakllantirishga yordam beradi:

- doimiy rahbarlik qilmasdan ishlash, o'z tashabbusi bilan mas'uliyatni o'z zimmasiga olish qobiliyati;

- boshqalardan buni qilish kerakmi yoki yo'qligini so'ramasdan tashabbus ko'rsatish qobiliyati;

- muammolarni sezish va ularni hal qilish yo'llarini izlashga tayyorlik;

- yangi vaziyatlarni tahlil qilish va ularda mavjud bilimlarni qo'llash qobiliyati;

- boshqalar bilan til topishish qobiliyati;

- o'z tashabbusi bilan yangi bilimlarni olishga tayyorlik (o'z tajribasi va individual malakalar, jismoniy rivojlanish xususiyatlarini, ularni jismoniy mashqlar orqali tuzatish imkoniyatlarini bilish; jismoniy mashqlarning individual shakllarini tashkil etish metodologiyasiga ega bo'lish; individual mashqlar to'plamini bajarish, olingan bilim va ko'nikmalarni amaliy faoliyatda qo'llash) qobiliyatlarga egadir. Y

Bularning barchasi o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi talabalarning shaxsiyatini rivojlantirishga yordam beradigan kasbiy va shaxsiy vazifalarni hal qilishning keng doirasini qamrab olishini ko'rsatadi. Bu o'qituvchi zimmasiga o'z hayotidagi turli kasbiy va ijtimoiy vaziyatlarni hal qila oladigan, jamiyatning bo'lajak a'zosi bo'lmish yosh avlodni o'qitish va tarbiyalashda katta mas'uliyat yuklaydi. Shunday qilib, o'qituvchi nafaqat bilimlarni uzatuvchi, turli ko'nikma va qobiliyatlarni o'rgatuvchi shaxs, balki qanday yashashni o'rgatuvchi hamdir.

Kasbiy kompetensiyaning berilgan mazmunidan kelib chiqqan holda, kasbiy kompetensiya uning mazmunini belgilaydigan aniq tuzilishga ega bo'lishi kerak.

Pedagogik mahorat tug'ma sifat emas, u mehnat jarayonida hosil bo'ladi. Jismoniy tarbiya darslarida, sport mashg'ulotlarida va musobaqalarda, boshqa sport tadbirlarida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi muloqot jarayonida o'qituvchi ikki hissiy aloqa qutbini rivojlantiradi. U doimo esda tutishi kerakki, ijobiy his-tuyg'ularga asoslangan munosabatlarni tashkil qilish mumkin bo'lganda haqiqiy tarbiya ta'siri olinadi. O'qituvchi va o'quvchi umumiy maqsad bilan birlashtirilgan yagona tizimni tashkil qiladi: o'qituvchi bilim, ko'nikmalarni o'tkazadi, talaba esa ularni jismoniy tarbiya darslarida, sport seksiyalarida, musobaqalarda va hokazolarda idrok etadi

va mustahkamlaydi, ya'ni almashinuv mavjud. axborot, munosabatlarni tashkil etish, bolaning shaxsiyatini bilish.

Pedagogik takt – bu o'qituvchi tomonidan turli xil faoliyat sohalarida bolalar bilan muloqot qilishda mutanosiblik tuyg'usiga rioya qilish, ular bilan ta'lim munosabatlari tizimida o'quvchilarga to'g'ri yondashuvni tanlash qobiliyati. O'qituvchining pedagogik takti umuminsoniy axloq tamoyillariga asoslanadi. Jismoniy madaniyat o'qituvchisidan (murabbiydan) jismoniy mashqlarning nafaqat estetik tomonini his qilish, balki uni o'quvchilarga ochib bera olish qobiliyati ham talab qilinadi. Bu yerda o'qituvchining o'ziga xos iste'dodi va, albatta, unga mos keladigan badiiy-estetik madaniyat namoyon bo'ladi. Bunday holda, san'at o'qituvchiga yordam berishi mumkin – musiqiy, plastik assotsiatsiyalarning keng doirasi istalgan harakat, natijaning hissiy idrok etuvchi tasvirini berishga yordam beradi. Sport o'qituvchisi dars va sport mashg'ulotlari jarayonida maktab o'quvchilarini o'z-o'zini shakllantirishga o'rgatadi, o'z tanasiga egalik qilish mexanizmi haqida bilim beradi, mashqlarni his qilish va ularni boshqarishga o'rgatadi. Har bir talaba tomonidan jismoniy mashqlar ma'nosini tushunish, ichki ongli konsentratsiyaga e'tibor berish kerak. Bolada takomillashtirish, o'zida go'zallik yaratish zarurligini uyg'otish kerak. Shaxsning estetik fazilatlarini shakllantirishni axloqiy fazilatlarni tarbiyalamasdan, ma'naviyatni rivojlantirmasdan turib rivojlanib bo'lmaydi. Kuch, epchillik, go'zal figurani rivojlantirish uchun kuchli irodali harakatlar, sabr-toqat, jasorat ko'rsatish kerak. Sport ruhi nafaqat shijoatli ishtiyoq, balki, shubhasiz, yolg'on, qo'pollik va xiyonatni istisno qiladigan sport xatti-harakatidir. Bu yerda sport etikasi va estetikasi birlashadi. Sportchiga xos bo'lmagan xatti-harakatlar, xunuk ishlar, albatta, estetik rangga ega bo'lishi kerak. Kelajakda sport o'qituvchisi quyidagi vazifalarni hal qiladi: go'zallik tuyg'usini tarbiyalash, tana go'zalligini tarbiyalash, xulq-atvor axloqini tarbiyalash, ijodiy faoliyatni tarbiyalash.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.Abdullayev, Sh.Xonkeldiyev. Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyoti. O'quv qo'llanma. Toshkent – 2005- yil
2. Valixanova N.A. Баркамол авлодни шакллантиришда жисмоний тарбиянинг аҳамияти. Dene tarbiyasi ham sport xabarshisi Ilimiy-metodikaliq jurnal. Nukus – 2023
3. J.Yo'ldoshev, S.Hasanov. Pedagogik texnologiyalar. Moliya-iqtisod nashriyoti. Toshkent nashriyoti – 2009- yil